

РЕЦЕНЗИЯ

на доц. д-р Добрин Христов Канев, НБУ, Политически науки (3.3)

по дисертационния труд **„Динамика на националните интереси като условие за реализацията на Източното разширяване на ЕС“**

на доц. д-р Мирела Велкова Велева-Ефтимова

за присъждане на научната степен „доктор на науките“ по научна специалност 3.3 Политически науки (Европеистика –политика на разширяване на Европейския Съюз)

Още първият прочит на дисертационния труд на доц. д-р Мирела Велкова Велева-Ефтимова „Динамика на националните интереси като условие за реализация на Източното разширяване на ЕС“ ни убеждава, че той е резултат на продължителна изследователска работа, на дългогодишни научни търсения, натрупвания и размисли.

В него авторката се е насочила към тема, която, макар че е ориентирана към събития от миналото, се отличава както с актуалност, така и с научна и политико-практическа значимост. От една страна, източното разширяване на ЕС е безпрецедентен и изключителен по значението си социален акт, който концентрира в себе си комплекс от сложни проблеми във всяка сфера на обществения живот, които ще продължават да изискват научно обяснение. От друга страна, изследваната област ще е значима и актуална най-малкото докато продължава процесът на разширяване на ЕС, а това несъмнено ще отнеме още години напред. А дори и когато този процес достигне своя предел, осмислянето на последиците от разширяването и възникващите от него проблеми в и за Съюза ще останат хранителна почва за изследователски усилия.

Всичко това проличава особено силно днес, когато в ред страни от Централна и Източна Европа, които са част от изследваното разширяване на Съюза, започват ясно да се открояват негативни „пост-присъединителни“ процеси, поставящи под съмнение основни ценности на ЕС. И авторката е права, когато твърди , че „макар тези процеси да изглеждат

изненадващи и „безпрецедентни“, всъщност те не са се появили изневиделица“ (с. 6), което, от своя страна, води до необходимостта от изясняване на характера на процеса, довел до подобни резултати, т.е. и до „връзката между влиянието на ЕС в процеса на предприсъединителна подготовка и влошаване на качеството на управлението и новоприсъединилите се страни“ (с. 6).

Всъщност можем да кажем, че това е и настоящият „мейнстрийм“ в значителната по обем научна литература, посветена на източното разширяване, произтичащ от факта, подчертан и от Велева, че „не само резултатът е нееднозначен, но и самият характер на процеса, отвел към този резултат остава до голяма степен неизяснен“ (с. 6-7).

Изследването на Мирела Велева несъмнено се вписва в това критично направление, търсещо яснота по въпросите за причините за противоречивите резултати от присъединителния процес. Тук можем да открием и политико-практическата значимост на нейния научен труд, защото адекватният отговор за причините за настъпили пост-присъединителни кризи би дал възможности за тяхното избягване в бъдеще, за търсене на определени промени, още повече че предстои присъединяване на държави, които изглеждат по-неподготвени и в по-голяма степен „проблемни“ в сравнение с тези от първото разширяване на изток. Позицията на авторката е, че „има място за търсене на по-добри варианти, когато обективният анализ на фактите открие значимо разминаване между поставените цели и постигнатите резултати, какъвто е случаят с Източното разширяване на ЕС, което е пето, но не и последно. Поради това оптимизацията предполага именно разбирането на протеклия процес и съответно ясното разграничаване между дължимото и случайното, между преднамерената политика и историко-социалната конструираност на политическите резултати.“ (с. 8)

Влизайки в тази област, наситена с научни изследвания, Велева е изправена пред предизвикателството да намери своя собствен път към изясняване на историята на Източното разширяване. Стъпките по този път можем да проследим в началото на първата, въвеждаща глава на дисертационния труд, в която е представен „state of the art“, степента на разработеност на темата и подходите към нея в наличната научна литература, посветена на разширяването на ЕС, която авторката с право третира като „относително самостоятелна и интензивно развиваща се поддисциплина на изследването на

европейската интеграция през последните двадесет години“ (с. 9). Като анализира критично научните резултати с техните постижения и пропуски, тя ни представя оценка на водещите методологически подходи и поставени теоретични акценти, на еволюцията им в хода на напредване на процеса на разширяване. В тази част на работата авторката демонстрира не просто задълбоченото и детайлно познаване на значителната по количество и разнородната по подходите си научна литература, но и качествата на изследовател (включително в широкото поле на политическите науки), който умее да класифицира и типологизира научната литература, аргументирано да откроява силните и слабите страни на авторите в нейната област на изследване. Като поставя в центъра на вниманието си европеизацията като най-обхватна концепция, политиката на условност като основен инструмент на разширяването и ролята на националните интереси на държавите членки в хода на този процес, Велева успява чрез критичния анализ на основни автори и трудове да обоснове своята изходна позиция и своята основна теза.

В своя критичен преглед тя тръгва от анализите на политиката на ЕС на разширяване чрез условност (Шимелфених и Зеделмайер, Хедър Грабе, Джеймс Хюз и съавтори, Ели Гатева), като наред с техните постижения, отбелязва и съществени пропуски. Те според нея се дължат на разглеждане на условността като „стерилна“ и „самостоятелно съществуващ обект, изваден от контекста на цялостния процес на разширяване“ (с. 20) и фокусиране върху „изхода“, а не и върху „входа“ на процесите, като се игнорират базисните предпоставки на съществуване на политиката на условност. Така се надценява и ролята на Комисията като „локомотив на разширяването“ за сметка на ролята на страните членки, което довежда Велева и до едно от основните ѝ твърдения в изследването: „Една от важните, но пренебрегвани в разгледаната до тук традиция предпоставки е влиянието на страните членки върху процеса. Това влияние не е отречено, напротив, признато е (от Гатева, но и от Хюз и колектив), обаче не е изследвано в дълбочина, нито пък се обяснява неговата съществена национална специфика.“ (с. 21)

Следва обръщане към тези автори (Зеделмайер, Ласас, Милзоу) и трудове, които, поставяйки процеса на разширяване в по-широка обяснителна рамка, го изследват от неговото начало и по-този начин включват в по-голяма степен ролята на националните държави. Авторката намира с основание за неубедителен водещия при някои от тях подход

на идеалистично обяснение на поведението на страните членки, диктувано предимно от морални и ценностни аргументи. Това се споделя от друга група автори (по-подробно представени сред тях са Торребланка и Шнайдер), които акцентират върху ролята на специфичните национални интереси на страните членки за източното разширяване на ЕС и стигат до заключението за наличие на противоречие между декларираните нормативни принципи и националните интереси на отделните държави членки, като те могат да влязат в конфликт. В това отношение Велева продължава въпросите на споменатите автори, поставяйки още един жалон за своето собствено изследване: Има ли и евентуално каква е връзката между конфликтите на страните членки и политиката на условност и по какъв начин тази връзка се отразява върху динамиката на процеса? (вж. с. 34)

Като обобщава изводите си от критичния прочит на научната литература (разглеждане на политиката на условност статично, като естествена, исторически безалтернативна даденост; омаловажаване на ролята на специфичните национални интереси; а когато националните интереси са взети предвид, те се разглеждат само частично и не се свързват с политиката на условност), авторката стига и до първо формулиране на своята основна теза: „...Именно националните интереси определят посоката, съдържанието и темпото, но не по-маловажно – характера на евроинтеграционния процес. А това, както ще бъде показано, обуславя и качествения характер на крайния резултат от така протеклия процес на разширяване на ЕС на Изток.“ (с. 35-36)

Като изхожда от факта за „не-завършена“ интеграция“ и от твърдението, че „този несъвършен (от гледна точка на целите на Петото разширяване) резултат може да бъде разглеждан като особен характер на самия процес, който е отвел към резултата“, авторката си поставя като основна изследователска задача да „обясни от какво е обусловен този характер на процеса, който разпознаваме в незавършения социално-политически резултат“ (с. 36). Предпочетеният от нея път към изпълнението на тази цел е реконструкцията на „хода на Източното разширяване, отчитайки реалността на националните интереси, които обуславят и характера, и начина на провеждане на политиката на разширяване и спецификите на използвания инструментариум, и следователно неравностойността на настоящите резултати в различните сфери на европеизация на националните общества в СЦИЕ“ (с. 36-37).

Поставени са и основните изследователски въпроси, чийто отговор би следвало да обоснове тезата на авторката: „Какви са специфичните интереси на страните членки на ЕС и как тези интереси са отразени в позициите им спрямо въпросите от дневния ред на Източното разширяване? Какви са постигнатите между тях компромиси, балансиращи тези позиции? Какви са резултатите от компромисните решения спрямо непосредствените и дългосрочни цели на Източното разширяване?“ (с. 37)

Тук се открояват и централните понятия, които служат на авторката като специфични стълбове на цялостното изследване – интереси, компромиси, резултати. Те са намерили своето прецизиране и изясняване в тази въвеждаща глава на труда. Тя разглежда националните интереси на страните членки в тяхната комплексност (като общи и частни), а самото източно разширяване като силно повлияно от взаимодействието, сблъсъка и изглаждането на конфликти между тези интереси. Няма съмнение, че и в рамките на Съюза (включително и по въпросите на неговото разширяване на изток) всяка държава членка се стреми да отстоява свои национални интереси, да търси за себе си превес на ползите над загубите. А доколкото Съветът и Европейският съвет играят водещата роля в процеса на вземане на решения по тази политика (показано ясно от авторката), националните държави разполагат с достатъчно лостове да го правят. От друга страна, необходимостта от единодушие при вземане на решенията прави компромисите неизбежни при естественото наличие на множество конфликтни ситуации и така именно постигнатите компромиси стават „градивни елементи за стратегическите решения спрямо присъединяването на посткомунистическите държави“ (с. 42). А балансирането „между различни национални предпочитания, основани на национални интереси на страните от ЕС и отвеждат към определени резултати спрямо политиката на разширяване, която трябва да даде и общо решение на стоящите пред ЕС задачи, в защита на общите за страните членки интереси. т.е. предопределят резултатите от източното разширяване на ЕС“ (с. 37).

Към днешния ден тези резултати очевидно са нееднозначни. Тезата на Велева в случая е, че, доколкото самата задача за едновременни членство и за европеизация на страните от Централна и Източна Европа е неизпълнима в такъв кратък исторически срок, „завършекът на процеса съвсем нормално ще е неравномерно разгърнат в различните сфери на обществения живот. По-ясно разпознаваем и успешен в собствено капиталистическите

характеристики на интегрираните икономики, но много по-неопределен и проблематичен в сферите на демокрацията и върховенството на правото.“ (с. 49)

С други думи, пътят, който авторката е поела при доказване на своята теза, се опитва да избегне дефектите на доминиращото направление в изследванията на Източното разширяване, поставяйки в центъра на този процес националните интереси на страните членки, чиито баланс формира и политиката на условност, която по такъв начин спомага за постигането на един „невъзможен резултат“, но същевременно е оставила вратата отворена за поява и на определени негативни последици, т.е. разширяване като „политически акт на приемане в ЕС“, но не и като „факт на осъществена/завършена европеизация“ (вж. с. 49).

По отношение на **методологията**, използвана от Велева, нейният подход очевидно излиза извън традиционния исторически институционализъм, най-малкото защото важно място заемат и политическите актьори, техните мотиви и стратегии. Самата авторка споменава „исторически реализъм“ (с. 52). Не бих дискутирал това понятие, но от моя гледна точка дисертационният труд е един добър пример на прилагане на специфичния за политическите науки исторически подход. Налице е аналитична реконструкция на събития, чрез която се прави опит да се разкрият механизмите, довели до определен резултат. Доколкото се изследва историята на политически действия и хронологично се проследява процесът на вземане на решения в различни фази на неговото протичане, става дума за исторически методи. Заедно с това обаче нейният подход е и (проблемно-) аналитичен доколкото структурата на реконструкцията следва избран и прилаган от авторката модел за всяка от фазите на процеса, а именно предпочетената от нея аналитичната рамка „интереси, компромиси, решения“. Можем да приемем това нейно решение за методологически подходящо за постигане на изследователската ѝ цел и откриващо възможност за солидно научно изследване: „Този подход позволява открояване значението на компромисите като отразяващи националните интереси на страните от ЕС за хода на Източното разширяване и съответно мястото на политическите сделки в един процес, който е основан на прилагане на нормативни принципи, но съобразно твърдата реалност на политиката.“ (с. 53)

Когато се оценява дисертационен труд от такъв ранг, изглежда излишно да се спираме на използваните **източници**. И наистина, очакваните богатство и репрезентативност на

източниците, върху които е стъпила авторката, са налице. Все пак бих подчертал изключително прецизната и задълбочена работа с изворовия материал, проличала още във въвеждащата глава с анализа на споменатите вече голям брой автори и трудове, покриващи широката палитра от разнородни изследвания на източното разширяване (над двеста заглавия в цялата работа). Очевидно е, че отлично познава вторичната литература не само по своята тема (където е изследвала наистина всичко най-важно като автори и произведения), но и по широката тема на развитие и функциониране на Европейския съюз. Наред с това в следващите глави на дисертационния труд откриваме и вещ анализ на множество първични източници в лицето на договорната основа и нейните промени в изследвания период, на документи на различните равнища на Съвета, на Европейската комисия и на други европейски институции. Авторката успешно се е справила и с проблема за недостатъчната официална и публична информация от заседанията на Съвета и от преговорните процеси, разширявайки фактологичната база с интервюта и мемоари на ключови участници в процесите и с научни изследвания по въпросите на дисертационния труд.

Възприетият методологичен подход води и до формирането на по-нататъшната структура на дисертационния текст, който в следващите глави проследява еволюцията на проблема в процес, диференциран от авторката в определени исторически фази, като изследването на всяка от тях е пречупено през създадената от нея аналитична рамка.

Първата фаза (50-те – края на 80-те години на миналия век) обхваща предисторията на изследвания проблем. Следват също в отделни глави трите последващи етапа: периодът на асоцииране (от разпада на комунистическата система през 1989 до решението за приемане на критериите за членство в Копенхаген през 1993 г.); периодът на предприсъединителна подготовка (между 1993 г. до края на 1999 г., когато за всички държави кандидатки стартира преговорен процес); периодът на самия преговорен процес (от началото на 2000 г. до края на 2002 г., когато договарянето на условията за членство на първите страни от Централна и Източна Европа приключва). (вж. с. 52) Тази периодизация има своите основания, подчертани от авторката, и трасира пътя към решаване на изследователската задача.

Анализът на предисторията на процеса на разширяване, представен във втора глава на дисертацията, има своето място в цялостното изследване. Това се отнася и за двете му, всъщност доста различни по съдържанието си части, обединени по-скоро от времевия хоризонт и притежаващи потенциала да са отделни глави в дисертационния труд.

В единия случай фокусът е насочен към отношенията между ЕИО и държавните членки, от една страна, и бившите социалистически страни, обединени в СИВ, от друга. Изследването на предпоставките, съдържанието и резултатите на политиката на ЕИО към Източна Европа по време на „студената война“ очертава, от една страна, необходимата за по-нататъшните изследователски стъпки историческа среда, в която, въпреки качествената разлика между икономическите и политическите модели и силно протекционистичната търговска политика на Общността, изпъкват дългосрочните икономически интереси на голяма част от страните членки към експанзия на Изток. На второ място, доминацията на двустранните отношения създава специфичен исторически контекст, в който още в тези години водещи актьори са националните държави. И трето, анализът на това историческо наследство засилва аргументите за неизбежни съществени трудности пред евентуално бъдещо присъединяване на тези страни.

В другия случай предмет на изследване са основните характеристики на политиката на разширяване на ЕС, нейната формална рамка и прилагането ѝ при четирите предходни кръга на разширяване. В тази част на втора глава авторката поставя нужната основа за анализа на източното разширяване от гледна точка на реалния опит на разширителните процеси, правилата на тяхното протичане и спецификата им, причинена от самия характер на ЕИО като преди всичко икономически съюз, за да може да докаже, първо, съществените различия между предишните разширения и присъединяването на страните от Централна и Източна Европа, и второ, че всяко разширяване е доказвало „ключовото значение на компромисите, балансиращи националните интереси на страните членки за развитието на процеса“ (с. 76). Стъпила на тези две предпоставки авторката стига до обоснования извод, че „не подготовката на кандидатстващите за членство държави е решаваща за реализирането на разширяването, а балансирането на разнопосочните национални интереси на страните от ЕС. За времето, в което основното съдържание на интеграционния процес е общия пазар, тази характеристика не създава съществени проблеми пред

ефективната интеграция на новоприсъединилите се. Качествената промяна на естеството на европейската интеграция, обаче предопределя възникването на напрежение при пренасянето на тази традиционна характеристика при съществено променени условия за нейното приложение.“ (с. 100-101)

След като е разгледала историческите предпоставки на източното разширяване, в трета глава авторката вече изследва началото на този процес във фазата му на асоцииране на нови държави. Тя очертава специфичните интереси на отделните страни членки, диференцирани на „проразширители“ и „антиразширители“ от гледна точка на позициите им към източното разширяване, продиктувани от националните интереси на отделните страни членки. Следвайки възприетата аналитична рамка и показвайки, че по-голямата част от страните са негативно настроени към разширяването, тя проследява подробно и извършените компромиси, които правят възможен напредъка в тази ранна фаза на развитието на процеса, но предопределят и неговите резултати, които трябва да са приемливи за всички страни членки, в случая – сключване на споразумения за асоцииране. „Приемането на стратегическото решение за сключване на споразумения за асоцииране със СЦИЕ задоволява, макар и непълно, стратегическите и икономическите интереси на държавите, които подкрепят присъединяването на СЦИЕ – те го интерпретират като стъпка в тази посока. Същевременно, тушира опасенията на неговите противници, които го приемат като средство за отклоняване на СЦИЕ от членство“. (с. 128)

Доколкото обаче в началото на 1993 г. се чувства заплаха за общите интереси на Общността поради признаци на дестабилизация на Източна Европа, се стига до поредна стъпка в процеса на разширяване – приемане на условия за присъединяване в лицето на Копенхагенските критерии. И тук авторката разкрива противоречивостта на този ход, дължаща се отново на необходимостта от компромиси между държавите членки вследствие на различните им национални интереси: „Условията изглеждат като отваряне на пътя за присъединяване на СЦИЕ, но поради неопределеността си съдържат и капацитет да го затворят пред когото и когато е необходимо, за да имат стимул останалите, желаещи членство в ЕС, да направят усилия да покрият стандартите. Този компромис отлага вземането на стратегически решения по Източното разширяване за неопределено

бъдеще, но по-важното е, че, за разлика от ЕСА, поставя това разширяване в политически обозрим хоризонт, така че фактически отваря пътя за неговото реализиране.“ (с. 153)

Този процес обаче, както авторката показва в четвъртата си глава, през следващите години се отлага поради реформирането на самия Съюз. Въпреки това различни фактори, включително промяната на съотношението между „про“ и анти“ разширители поради присъединяването на нови държави, подкрепящи разширяването, наново активизира политиката на разширяване и тя нализа във фазата си на предприсъединителната подготовка на страните кандидати. Тази подготовка вече преминава под знака на условността, която с Копенхагенските критерии и двете предприсъединителни стратегии (Есен 1994 г. и Люксембург 1997 г.), както и с Бялата книга се утвърждава като централен елемент на политиката на разширяване. В това отношение Велева изследва и „употребата“ на условността в служба на националните интереси на държавите членки и противоречивите резултати от прилагането ѝ вследствие на трудните компромиси. „Компромисният характер на предприсъединителната стратегия придава на условността двойствено значение, аналогично на това на Критериите от Копенхаген. От една страна, тя трябва да създаде необходимото ръководство на асоциираните страни за предприсъединителна подготовка, така че да я подпомогне (в интерес на държавите, подкрепящи бързото присъединяване на част от СЦИЕ), но от друга – да издигне допълнителна бариера, така че да отклони натиска на кандидатките, които настояват за бързо присъединяване и съответно да осигури по-добър контрол върху процеса на разширяване от страна на членките (в интерес на тези, които са скептични към присъединяването на СЦИЕ) (с. 212)

Тези баланси на различните интереси обаче позволяват в последна сметка придвижването на разширителния процес напред и в даден момент водят до „качествена трансформация на разширяването – от отлагане към реализация“, независимо че „процесът на разширяване напредва не с решителни последователни крачки, а с поредица от малки, половинчати стъпки“ (с. 181).

В последната, пета глава на дисертационния труд авторката стига до заключителния етап, очертан с преговорния процес и неговите резултати. След като договърът от Ница (също плод на значителни компромиси) все пак отваря вратите за присъединяване на страните от

Централна и Източна Европа, в тази фаза на преден план излизат непосредствено въпросите за селектиране на държавите, за дата на присъединяване, но най-вече за решаване на конфликтните – от гледна точка на националните интереси на страните членки – въпроси: бюджет, селскостопанска политика, регионална политика, свободно движение на хора, стандарти за ядрена безопасност. Авторката подробно и точно анализира процеса на постигане на трудните компромиси между страните членки, без които присъединяването нямаше да е възможно. „Същите тези компромиси, основани на национални интереси, обаче осигуряват успешното приключване на процеса на Източно разширяване, при който осем посткомунистически държави стават пълноправни членки на ЕС само 15 години след падането на комунистическите режими. А това е изключително постижение, което в началото на 90-те години е изглеждало невъзможно.“ (с. 290) От друга страна, тези компромиси, при които невинаги изпълнението на условията за членство стои на първо място, водят и до нееднозначните резултати, които се проявяват през последните години.

Или, както е формулирано от Велева в заключението на дисертационния труд: „Характерът на компромисните стъпки, оформили политиката на разширяването ... имат определящо въздействие и върху характера на европеизацията на СЦИЕ – тя също е компромисна. Това, обаче, е цената за успешното завършване на процеса и съответно за решаването, макар и частично, на изходното противоречие – не е възможно Източното разширяване да бъде отхвърлено, но и не е възможно и да бъде реализирано като еднократен акт. Казано с други думи, непреодолимата реалност на националните интереси на страните от ЕС осигурява и реализирането на Източното разширяване, но едновременно с това предопределя неговия незавършен характер. По този начин изходното противоречие е решено – *акт* на присъединяване е осъществен, но без завършването на европеизацията на новоприсъединилите се да е станала *факт*.“ (с. 297)

В заключението, освен умелото обобщение на резултатите от изследователския процес, са намерили място и някои идеи на авторката, релевантни за настоящето и бъдещето на присъединителните процеси. Като доказва, че противоречието между „реалната политика“, базирана върху компромисите между националните интереси на страните членки, от една страна, и политиката на условност, основаваща се върху оценката на изпълнението на

критериите за членство, от друга, съдържа потенциал да предизвика дългосрочен риск пред политиката за разширяване (вж. с. 297), авторката вижда решенията „в ограничаване на негативните ефекти от компромисния характер на подхода на ЕС спрямо политиката на разширяване, с презумпцията, че нейното провеждане е базирано именно върху динамиката на националните интереси“ (с. 298). Конкретните ѝ предложения предвиждат, първо, предприсъединителната подготовка да предхожда преговорния процес и да приключва преди него, така че компромисите между държавите от ЕС във финалната фаза на разширяването да се отнасят само до договарянето на преходни периоди; второ, спрямо страните кандидатки да бъде прилаган строго диференциран подход както по отношение на предприсъединителната подготовка, така и спрямо преговорния процес; трето, да бъде реализирано предложението на ЕП за създаване на механизъм на ЕС за демокрацията, принципите на правовата държава и основните права, като в процесите на мониторинг се включат ЕП и националните парламенти, както и гражданското общество и по този начин се намалят възможностите за политическа дискреция и „непочтени“ маневри от страните членки и/или ЕК (вж. с. 298-299).

Това кратко проследяване на съдържателната линия на дисертационния труд на Мирела Велева несъмнено ни говори за един завършен и логично изграден изследователски продукт, който дава своите научни отговори на поставените изследователски въпроси. Става дума за едно наистина мащабно и цялостно изследване, в което чрез прецизен научен инструментариум е разгърната богата аналитична картина на сложните процеси на източното разширяване на ЕС и на техните последици.

Макар авторката да е пестелива по отношение на количеството заявени в автореферата приноси, то тяхната научна значимост е извън всяко съмнение. Тя наистина е успяла да ни представи собствен, различен прочит на изследвания процес, като е поставила в центъра националните интереси на държавите членки и оттам е стигнала до по-задълбочени и надеждни обяснения на противоречивите резултати от този процес отколкото можем да открием в по-голямата част от досегашната литература по темата. Това е неин личен, но и на българската школа, принос в изследването на европейската интеграция, който ще бъде високо оценен и от международната научна общност и ще намери заслуженото си място в областта на европейските изследвания.

А както проличава в сегашните тенденции на политиката на разширяване, практическите изводи от изследването на Мариела Велева, вече в определена степен стават практика на европейските институции.

Към всичко това трябва да добавя, че и от формална гледна точка дисертационният труд с неговите номинално 320 страници (но реално значително повече с оглед на над четиристотинте обяснителни бележки под линия, които още веднъж показват високата ерудиция на авторката) и богата библиография отговаря на нормативните критерии за подобен род изследователски продукт. Изпълнени са и изискванията като адекватното отразяване на съдържанието на дисертационния труд в автореферата, както и обоснована самооценка на приносните моменти.

Разбира се, в един такъв панорамен труд, в който са изследвани толкова голямо количество исторически факти, събития и действащи лица и са анализирани голям брой автори и трудове, можем да срещнем известни повторения, в повечето случаи смислови. Има някои пресилени твърдения като например представянето на страните членки като държави „с поне двувековна представителна демокрация“ (с. 48, 49), каквито не са всички от тях. Налице са и неточности при транскрибиране на имена на немски автори (Зеделмайер, Шимелпфених)

Но независимо от тези и други възможни недостатъци в дисертационния труд, няма съмнение, че той е едно сериозно, задълбочено научно произведение, плод на самостоятелна работа, с високи качества и със съществени собствени приноси по темата на изследване. Всичко това ми дава необходимите основания, за да изразя категорична подкрепа за присъждането на научната степен „доктор на политическите науки“ на Мирела Велева-Ефтимова.

София, 14 юни 2018 г.

доц. д-р Добрин Канев